

Т. ЄВТУХОВА

До питання вивчення курсу «Педагогічна ергономіка» в системі підготовки фахівців зі здоров'я людини

УДК 378.016:[37:331.101.1]

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПЕДАГОГІЧНА ЕРГОНОМІКА» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Тетяна Євтухова

кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ Донецької області, Україна

evtuhovaddpu@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі підготовки фахівців зі здоров'я людини в педагогічному виші. Розглянуто місце дисципліни «Педагогічна ергономіка» й особливості її викладання в бакалавріаті факультету фізичного виховання, спеціальності 6.010203 Здоров'я людини. У статті наведено основні положення навчально-методичного комплексу дисципліни, детально розглянуто професійні компетентності, загальні та фахові, що їх має набути майбутній фахівець у результаті опанування курсом «Педагогічна ергономіка». Здійснено огляд основних форм навчання педагогічної ергономіки – лекційних і практичних занять, самостійної роботи. Зроблено акцент на важливості самостійної роботи, в основу якої покладено принцип творчості й самостійності в навчанні. Наведено приклади окремих видів самостійної роботи. Подальші дослідження полягатимуть у розробці питання щодо ергономічного аналізу діяльності фахівця зі здоров'я людини в освітніх закладах різного напрямку і висвітлення їх у навчальній програмі дисципліни «Педагогічна ергономіка» в системі підготовки відповідних фахівців на факультеті фізичного виховання.

Ключові слова: підготовка фахівців зі здоров'я людини; програма курсу «Педагогічна ергономіка»; форми навчання педагогічної ергономіки.

К ВОПРОСУ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЭРГОНОМИКА» В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ЗДОРОВЬЮ ЧЕЛОВЕКА

Татьяна Евтухова

кандидат педагогических наук, доцент

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

г. Славянск Донецкой области, Украина

evtuhovaddpu@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме подготовки специалистов по здоровью человека в педагогическом вузе. Рассматривается место дисциплины «Педагогическая эргономика» и особенности ее преподавания в бакалавриате факультета физического воспитания, специальности 6.010203 Здоровье человека. В статье рассматриваются основные положения учебно-методического комплекса дисциплины, детально раскрыты профессиональные компетентности, общие и специальные, которыми должен овладеть будущий специалист в результате изучения

Т. ЄВТУХОВА

До питання вивчення курсу «Педагогічна ергономіка» в системі підготовки фахівців зі здоров'я людини

курса педагогической эргономики. Сделан акцент на значении самостоятельной работы, в основе которой лежит принцип творчества и самостоятельности в обучении. Приведены примеры некоторых видов самостоятельной работы. Дальнейшие исследования бмогут быть предприняты в разработке проблемы эргономического анализа деятельности специалиста по здоровью человека в образовательных учреждениях различного направления ы освещения их в учебной программе дисциплины «Педагогическая эргономика» в системе подготовки специалистов этого направления на факультете физического воспитания.

Ключевые слова: подготовка специалистов по здоровью человека; программа курса «Педагогическая эргономика»; формы обучения педагогической эргономике.

TO THE QUESTION OF STUDYING THE COURSE “PEDAGOGICAL ERGONOMICS’ IN THE SYSTEM OF TRAINING HUMAN HEALTH SPECIALISTS

Tetiana Yevtukhova

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
SHEE “Donbas State Pedagogical University”
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine
evtuhovaddpu@gmail.com

Abstract. The article is devoted to studying the features of teaching the course “Pedagogical Ergonomics” to future human health specialists at the pedagogical university at Physical Education Department.

The analysis of researches in the outlined problem proves its relevance for training highly qualified specialists in this field.

The author tries to determine the part of the course “Pedagogical Ergonomics” and in particular its representing in the curriculum of training the Bachelor students in Human Health.

It is reported in the article that the course is designed for three credits. The goal and main tasks of the discipline, its links with other courses, which should be mastered by future specialists while studying, are disclosed.

The special attention is paid to the general and professional competences that students should master as a result of studying the disciplines. General competences are considered in social and cultural, informational, communicative, health preserving, and archeological aspects, because professional competences of future human health specialists, who can work on teaching positions at different pedagogical establishments, should be based on professional and personal experience, on the system of psychological and pedagogical, methodological and other knowledge, skills, contribute to his/her development and self-development in the process of getting conscious personal and professional experience in teaching activities. Professional competence is based on the ability of mastering ergonomic and pedagogical knowledge on which the acquisition of appropriate practical skills is held.

The curriculum in pedagogical ergonomics include two content modules. The forms of organization of teaching and learning the discipline are lectures, seminars and self-study activities. Lectures are aimed at gaining theoretical knowledge, seminars and self-study activities focus on developing professional skills. Tasks for independent work has been developed taking into account the principle of independence and creativity in education. The article provides examples of tasks for independent work.

The conclusions are made about the competency approach to training future human health specialists, which should include the competence that contributes to studying the course of pedagogical ergonomics.

Key words: training future human health specialists; curriculum "Pedagogical ergonomics"; forms of studying pedagogical ergonomics.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема здоров'я населення є важливою для будь-якої держави, адже цим визначається рівень добробуту і стабільності суспільства, його майбутнє. На шляху входження України до європейського співтовариства збереження здоров'я людини як однієї з найвищих цінностей стає пріоритетним напрямом державної освітньої політики. Чимало вітчизняних вишів готують високопрофесійних спеціалістів у галузі «Здоров'я людини». Фахівці зазначеної галузі працюють у санаторно-курортних закладах, центрах спортивної медицини та реабілітації, спеціалізованих інтернатах для осіб з особливими потребами, фітнес-центрах, спеціалізованих закладах освіти тощо.

Перелік компетентностей, що їх набувають майбутні фахівці зі здоров'я людини має містити разом з іншими й компетентності, що їх забезпечує засвоєння курсу «Педагогічної ергономіки», науки, що «вивчає проблеми гармонізації суб'єкт-суб'єктних відносин учасників педагогічної взаємодії шляхом оптимізації психофізіологічних процесів, дидактичних засобів, матеріальних умов шкільної праці, гігієнічних, здоров'язбережувальних та естетичних чинників освітнього середовища» [3, с. 17]. Адже фахівці зі здоров'я людини можуть обіймати відповідні посади в закладах усіх ланок освіти та соціального захисту населення, навчально-реабілітаційних та спортивно-тренувальних центрах, у спортивних командах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти професійної підготовки фахівців зі здоров'я людини та фізичної реабілітації розглядаються в роботах М. Артємова, В. Беда, В. Докучаєвої, Н. Краснової, Н. Ларіонової, І. Маріонди, С. Марченка, Д. Разіної, С. Омельченко та інших авторів. Проблеми наукової організації навчального процесу, ергономіки та педагогічної ергономіки вивчали В. Зінченко, Є. Зімниця, Н. Карапузова, Л. Катренко, К. Марквардт, О. Міхеєнко, О. Молибг, В. Наумчик, В. Несторенко, В. Помогайбо Т. Прибора та ін. Натомість місце педагогічної ергономіки в системі підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини та її актуальність для таких фахівців наразі не розглядалось, що й стало предметом нашої статті.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення місця дисципліни «Педагогічна ергономіка» й особливості її викладання в бакалавріаті факультету фізичного виховання, спеціальності 6.010203 Здоров'я людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із навчальних предметів серед інших, які вивчають студенти під час навчання в бакалавріаті факультету фізичного виховання спеціальності 6.010203 Здоров'я людини, є курс «Педагогічна ергономіка». Навчальна програма курсу «Педагогічна ергономіка» розрахована на 90 годин (упродовж четвертого семестру). Із них: лекцій – 26 годин, семінарських занять – 22, самостійної роботи – 42 години. Видом контролю є залік. На вивчення дисципліни за вимогами кредитно-модульної системи відводиться 3 кредити ECTS.

Навчальний курс «Педагогічна ергономіка» тісно пов'язаний із педагогікою, психологією, теорією та методикою фізичного виховання, фізіологією й має за мету формування компетентності студентів у галузі педагогічної ергономіки як міждисциплінарної галузі наукового знання та практичної готовності до здійснення професійних функцій у сфері педагогічної діяльності в галузі здоров'я людини.

Мета, передусім, визначає такі основні завдання вивчення дисципліни «Педагогічна ергономіка»: ознайомлення із завданнями і призначенням педагогічної ергономіки як науки; удосконалення та проектування таких матеріальних засобів і умов навчання, які максимально задовольнятимуть потреби педагогічного, тренувального, оздоровчого та реабілітаційного процесів; оптимізація діяльності вчителя та учнів, тренера та вихованців шляхом пристосування до неї матеріальних засобів і умов тренувального, оздоровчого та реабілітаційного процесів; поглиблення знань із психолого-педагогічних основ ергономізації освітнього та оздоровчого процесів; формування в здобувачів вищої освіти вмінь і навичок дослідження особливостей трудової діяльності учасників освітнього процесу; розвиток та поглиблення загальних уявлень про шляхи і перспективи ергономізації освіти; формування бази знань, умінь і навичок, необхідних для кваліфікованого та ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному, тренувальному, оздоровчому та реабілітаційному процесах; розвиток уміння самостійно опановувати та раціонально використовувати програмні засоби різного призначення, цілеспрямовано шукати й систематизувати інформацію, що стосується педагогічної, оздоровчої та реабілітаційної діяльності.

Результатами вивчення дисципліни мають стати такі сформовані в здобувачів вищої освіти професійні компетентності, які можна визначити як загальні, що мають універсальний характер, не прив'язаний до предметної діяльності, та спеціальні або фахові, які визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію випускника [4]. Професійна компетентність фахівця зі здоров'я людини – це, на нашу думку, відносно стала структура професійної самосвідомості й інтегральна характеристика діяльності фахівця, яка полягає у володінні ним достатнім обсягом фахових знань, умінь та навичок, професійно значущими особистісними якостями і вміннями, що забезпечують успішне виконання професійних функцій у соціально визнаній і зафіксованій суспільством сфері оздоровчо-реабілітаційної діяльності.

Отже, до загальних компетентностей віднесемо:

- здатність до особистісної й професійної самоактуалізації й самореалізації в професійному середовищі на засадах високої світоглядно-методологічної культури, цілісного осягнення генезису освіти як інституту в історичному контексті, національних аспектів філософії освіти;

- готовність до встановлення співвідношення ролі науки в розвитку цивілізації, цінності наукової раціональності та її історичних типів, знання структури, форм і методів наукового пізнання, їхньої еволюції тощо;

- здатність до пошуку, обробки й використання інформації в складних інформаційних системах, її інтерпретації та використання з професійною метою;

- здатність вільно орієнтуватися в стрімкому потоці наукової інформації, вести особистий науковий пошук;

- готовність оцінювати та коректувати безпеку педагогічного процесу, забезпечувати заходи з охорони праці в процесі роботи за фахом, проводити аналіз умов праці за показниками чинників виробничого середовища, виявляти потенційні джерела небезпечних і шкідливих явищ, причини виробничого травматизму, професійних захворювань;

- здатність вільно орієнтуватися в теоретичних та практичних аспектах педагогічної та ергономічної науки, критеріях та рівнях професіоналізму фахівця тощо;

- здатність ставити мету й формулювати завдання, пов'язані з реалізацією власної соціально-професійної діяльності, адекватно оцінювати процес і результати діяльності учнів, їхні потенційні можливості;

- готовність майбутнього фахівця зі здоров'я людини до постійної

самоактуалізації, мотивації високих досягнень, прагнення високих професійних результатів, життєвих успіхів;

- готовність самостійно освоювати нові науково-педагогічні та оздоровчі теорії;

- здатність до креативного мислення, набуття гнучкого образу мислення, який дозволяє зрозуміти та розв'язати педагогічні проблеми, зберігаючи при цьому критичне ставлення до сталих наукових компетенцій у галузі освіти та здоров'я людини;

- здатність до наукового аналізу та синтезу на основі логічних аргументів та перевірених фактів;

- готовність до організації дослідно-експериментальної та дослідницької роботи у сфері освіти та здоров'я людини, апробації та представлення її результатів у публікаціях.

До спеціальних або фахових віднесемо:

- готовність майбутнього фахівця зі здоров'я людини до організації валеонасиченого простору навчального закладу;

- здатність обґрунтовувати та мотивувати вагому роль педагогічної ергономіки в розвитку людини і підготовці фахівця зі здоров'я людини на основі концепцій здоров'яформування та здоров'язбереження, застосовувати на практиці систему здоров'язбережувальних умінь і навичок, які забезпечують розвиток і вдосконалення психофізичних здібностей і якостей, дозволяють набути досвіду використання фізично-спортивної діяльності для досягнення життєвих і професійних цілей;

- готовність до формування ціннісного ставлення до особистості, комплексного розуміння функціонування організму учасників педагогічного процесу в навчальному середовищі та свідомого застосування способів проектування оптимальних умов навчання і виховання суб'єктів освітнього процесу;

- здатність до дослідження особливостей трудової діяльності учасників педагогічного процесу;

- здатність до гуманізації освітнього процесу на основі врахування функціональних можливостей його учасників: забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей, гармонії відносин людини і навколишнього середовища, суспільства і природи;

- готовність до створення валеонасиченого освітнього середовища, що відповідає фізичним, фізіологічним, психологічним можливостям і особливостям навчальної діяльності його учасників;
- готовність до створення такого психологічного клімату в навчальному закладі, який запобігає стресовим станам і перевантаженню учасників педагогічного процесу, сприяє розвитку міжособистісних стосунків, співробітництва, шанобливих відносин між ними;
- готовність до вдосконалення та проектування таких матеріальних засобів і умов освітнього процесу, які максимально задовольнятимуть його потреби;
- готовність до оптимізації навчальної діяльності учасників педагогічного процесу шляхом пристосування до неї матеріальних засобів і умов освітнього процесу;
- здатність до формування готовності здобувачів вищої освіти до творчого використання ергономічних знань та професійного самоздійснення;
- готовність здобувачів вищої освіти до творчого використання ергономічних знань, орієнтованих на стимулювання учасників педагогічного процесу до критичного мислення, ініціативності, винахідливості, рішучості, до втілення своїх здібностей та їх реалізації у вирішенні низки творчих завдань ергономічного характеру;
- готовність до самоуправління часом, цілями, до самодіагностики особистісних якостей і можливостей, самоаналізу власної діяльності, до опанування методами передбачення й запобігання конфліктів, підвищення стресостійкості;
- готовність до збереження здоров'я та розвитку особистості всіх учасників педагогічного процесу;
- здатність здійснювати оцінку, консультувати та надавати рекомендації з питань ергономізації навчального середовища;
- готовність до створення комфортного середовища навчального, оздоровчого або реабілітаційного закладів, спрямованого на підтримку оптимальної динаміки працездатності, покращення фізичного і психологічного самопочуття, збереження здоров'я учасників педагогічного процесу.

Починаючи вивчати курс, студенти ознайомлюються із загальними засадами ергономіки, теоретико-методологічними основами педагогічної ергономіки та ергономічною організацією функціонального простору освітнього закладу. Звідси наше завдання полягає в тому, щоб надати студентам

цілісну картину педагогічної ергономіки як науки й навчального предмета. Щодо науковості теорії педагогічної ергономіки студенти висновують, що наука – це сума наукових знань про дійсність, теоретично систематизована людством. Така проблематика лежить в основі першого змістовного модуля «Педагогічна ергономіка як галузь педагогіки» навчальної програми з «Педагогічної ергономіки».

Другий змістовний модуль «Ергономічний підхід до організації навчального процесу» охоплює такі теми, як: ергономічні особливості розумової діяльності учнів, забезпечення сприятливих ергономіко-педагогічних умов праці школярів, кольорове оформлення інтер'єрів освітніх, оздоровчих та реабілітаційних закладів, дидактичні засоби створення комфортного навчального середовища, ергономічні вимоги до засобів навчання та оздоровлення, ергономічні основи організації робочого місця школяра. Також приділяється увага такій важливій на сьогодні проблемі, як ергономічні вимоги до організації роботи за комп'ютером.

Зазначимо, що довгий час традиційна підготовка фахівця певною мірою була спрямована на засвоєння знань, які вироблялися до й поза нього; на розвиток професійних умінь, які виокремив не сам суб'єкт пізнання, унаслідок чого майбутні фахівці, здебільшого, погано уявляли свої, як особистості, переваги та слабкі сторони, не усвідомлювали, як можна використовувати потенційні можливості саморозвитку. Спроби самовдосконалення асоціювалися в них, передусім, із накопиченням знань, а не з розвитком якостей, необхідних для повсякденної професійної діяльності. Ставши вперше на трудовий шлях, фахівець стикався з низкою професійних труднощів. Це могло призвести до пристосування до професії, формального ставлення до неї. Як результат – неякісний фахівець. Усе це свідчить про необхідність іншого підходу до професійної підготовки. Уже під час отримання базової вищої освіти важливо змінити позицію студента, щоб замість об'єкта освітнього процесу він став його істинним суб'єктом. Головним завданням професійної підготовки фахівців має стати виховання особистості, яка володіє засобами пізнання себе та навколишнього світу й здатна до повноцінної професійної та особистісної самореалізації. Про це ми міркували, розробляючи програму курсу «Педагогічна ергономіка».

Дотримуючись думки, що «...лекція є ефективною формою систематичного, живого, безпосереднього контакту свідомості, почуттів, волі, інтуїції, імпровізації, переконаності – синтезу всього багатства особистості

викладача з внутрішнім світом студента» [1, с. 25], лекційні заняття з курсу побудовані як лекції-бесіди, лекції-дискусії, лекції-консультації, і вирішують серед інших завдання спрямування міркувань для подальшої самостійної роботи студентів.

Семінарські заняття змішаного характеру – семінар-практикум, який виконує функції цих двох форм організації навчання одночасно, тобто закріплення знань і формування вмінь та навичок. Значна частка цих занять сприяє розвитку професійних здібностей фахівця зі здоров'я людини і, насамперед, експресивних, психомоторних, комунікативних.

Натомість особливу увагу ми приділяємо самостійній роботі студентів, адже в сьогоденних умовах навчання у вищій вона набуває надзвичайного значення. Самостійна робота розглядається нами як умова стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності студента, майбутнього фахівця зі здоров'я людини. В основі завдань, що винесені для самостійного виконання, нами було покладено принцип творчості й самостійності в навчанні, який не просто додається до чинних принципів навчання у вищій школі, а стає дедалі домінуючим [2]. Розробляючи завдання, ми враховували, що самостійна робота здобувачів із дисципліни під час аудиторних занять та в позааудиторний час спрямована на стимулювання, по-перше, теоретичного узагальнення знань щодо ергономіко-педагогічних технологій, по-друге, на набуття практичних умінь і навичок теоретичного узагальнення знань для фахівця зі здоров'я людини з використання можливостей ергономіко-педагогічної роботи.

Зміст самостійної роботи здобувачів над навчальною дисципліною «Педагогічна ергономіка» визначається навчальною програмою дисципліни, робочою навчальною програмою, інструктивно-методичними матеріалами до практичних занять, пакетом контрольних завдань для перевірки результатів навчання.

Самостійна робота здобувачів забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни, а саме: підручниками, навчальними та методичними посібниками, опорним конспектом лекцій, практикум тощо. Для самостійної роботи здобувачам також рекомендується відповідна наукова та фахова монографічна і періодична література.

Ключовим моментом системного стимулювання самостійної навчально-дослідної роботи має стати опора на потреби і бажання студентів: можливість самому розподіляти свій час і розпоряджатися ним; обирати порядок виконання

навчальних вправ; мати право обирати такі форми і види самостійної роботи, які б давали можливість найбільш ефективно і творчо вирішувати навчальні завдання та реалізувати освітню мету [4].

Отже, виходячи з основної мети курсу, ми включили до програми такі види робіт:

- скласти таблицю, у якій відобразити становлення ергономічної науки;
- прослідкувати внутрішні зв'язки і скласти опорну схему, ілюструючи міждисциплінарні зв'язки педагогічної ергономіки;
- підготувати проект, у якому відобразити своє бачення кольорового оформлення будь-якого шкільного, спортивного або оздоровчо-реабілітаційного приміщення;
- підібрати уривки з наукових текстів до певної проблеми, що розглядається на практичному занятті; скласти таблицю, у якій відобразити ергономічні вимоги до дидактичних засобів створення комфортного навчального, оздоровчого середовища;
- розглянути та проаналізувати щодо дотримання ергономічних вимог засоби навчання, які є на факультеті;
- розглянути та проаналізувати дотримання ергономічних вимог до навчального приміщення, кабінетів та спортивних приміщень школи або вишу;
- скласти пам'ятки щодо безпечної роботи за комп'ютером окремо для дитини і батьків.

Також завдання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Педагогічна ергономіка» передбачали роботу з першоджерелами, реферування та складання структурно-логічних схем із тем, що вивчаються, підготовку мультимедійних презентацій, відповіді на запитання та завдання для самостійного контролю та самоперевірки. Набуття майбутніми фахівцями зі здоров'я людини ергономіко-педагогічних компетентностей – пріоритетне завдання вивчення курсу «Педагогічна ергономіка». Одержані знання, сформовані вміння та навички мають бути спрямовані фахівцями на створення валеонасиченого здоров'язбережувального простору, під яким розуміємо сукупність економічних, соціальних, психологічних, педагогічних, медичних, культурно-духовних умов самореалізації особистості в напрямі збереження, зміцнення індивідуального та суспільного здоров'я, формування здорового способу життя [5], в освітніх, оздоровчих та реабілітаційних закладах, де вони розпочнуть свою професійну діяльність.

Висновки. Отже, підготовка майбутнього фахівця зі здоров'я людини має дотримуватися компетентнісного підходу, який міститиме серед інших компетентність, яку забезпечує вивчення курсу «Педагогічна ергономіка». Подальшого дослідження потребують питання щодо ергономічного аналізу діяльності фахівця зі здоров'я людини в освітніх закладах різного напрямку і висвітлення їх у навчальній програмі дисципліни «Педагогічна ергономіка» в системі підготовки відповідних фахівців на факультеті фізичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдіянц Г. Г. Лекція у вищій школі: теорія та практика: метод. посібник для ад'юнктів, магістрантів, аспірантів, викладачів вищої школи. / Ганна Георгіївна Авдіянц. – Донецьк, 2008. – 78 с.
2. Євтухова Т. А. Принцип творчості і самостійності в навчанні як умова ефективної самостійної роботи студентів у контексті Болонського процесу / Т. А. Євтухова, С. О. Омельченко // Гуманізація навчально-виховного процесу: науково-методичний збірник. – Вип. 31. – Слов'янськ, 2006. – С. 21 – 25.
3. Основи педагогічної ергономіки: навч. посіб. / [Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо]. – К.: Академвидав, 2012. – 192 с.
4. Розроблення освітніх програм: метод. рекомендації. / [В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова]; за ред. В. Г. Кременя. – К.: ДПНВЦ «Пріоритети», 2014. – 120 с.
5. Омельченко С. О. Валеонасичений здоров'язбережувальний освітній простір вищого навчального закладу: Науково-практична розробка. / Світлана Олександрівна Омельченко. – Слов'янськ: СДПУ, 2012. – 166 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Avdiants, H. H. (2008). *Lektsiia u vyshchii shkoli: teoriia i praktyka [Lectures at higher school: theory and practice]*. Donetsk [in Ukrainian].
2. Omelchenko, S. A., & Yevtukhova, T. A. (2006). *Pryntsyp tvorchosti i samostiinosti v navchanni yak umova efektyvnoi samostiinoi roboty studentiv v konteksti bolonskoho protsessu [The principle of independence and creativity in education as a condition for effective students' independent work in the context of the Bologna Process]*. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsessu – Humanization of educational process, 31*, 21 – 25 [in Ukrainian].
3. Karapuzova, N. D., Zimnytsia, Ye. A., & Pomohaibo, V. M. (2012). *Osnovy pedahohichnoi erhonomyky [Bases of pedagogical ergonomics]*. Kyiv: Akademvydat [in Ukrainian].
4. Zakharchenko, V. M., Luhovyi, V. I., Rashkevych, Yu. M., & Talanova, Zh. V. (2014). *Rozroblennia osvitykh prohram [Designing educational curricular]*. V. H. Kremen (Ed.). Kyiv: DPNVTs "Priorytety" [in Ukrainian].
5. Omelchenko, S. O. (2012). *Valeonasychenyi zdoroviazberezhuvalnyi osvityi prostir [Valeological health preserving educational environment of higher educational institution]*. Sloviansk: SDPU [in Ukrainian].